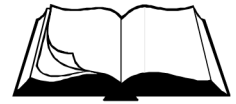

מִיָּהּ הַיּוֹם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 420 עשרה בטבת שזול בערב שבת, הלכות תענית טבת תשפ"א

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

עשרה בטבת שחל בערב שבת

עשרה בטבת שחל בערב שבת

◀ כל ארבעת הצומות אינם יכולים לחול בערב שבת לפי קביעות החודש כמבואר בשו"ע (סי' תרי"ח) כי אם עשרה בטבת בלבד (משנ"ב סי' תקי"ט ס"ק י').

תפילות וקריאת התורה

◀ השנה (תשפ"א) חל עשרה בטבת בערב שבת, קורין "ויחל" בשחרית ובמנחה (רמ"א סי' תקנ"א, ג') וכן אומר השי"ץ "עננו" בין "גואל" ל"רופא" גם במנחה והיחיד אומר ב"שומע תפילה". אבל במנחה אין אומרים וידוים ונפילת אפים, מכיון שהוא ערב שבת (משנ"ב ס', וכן אין אומרים "אבינו מלכנו" (ע"י משנ"ב סי' תרי"ב ס"ק ג').

רחיצה

◀ כשחל עשרה בטבת ביום שיש מותר להתרחץ אף בחמין לכבוד שבת (משנ"ב סימן תקי"ט ס"ק י').

תספורת וכיבוס בתענית

◀ כתב ב"ביאור הלכה" (סי' תקנ"א סעיף א') בשם ה"אליה רבה" דאפשר שיש להחמיר בעשרה בטבת כמו מראש חודש אב עד התענית, ע"י שם. ומסתברא שזה רק לענין משא ומתן ובנין של שמחה, אבל לענין להסתפר ולכבס אין לאסור ("חוט שני" ה"ל שבת, ח"ד עמ' שפ"א, וע"י "טורי אבן" ראש השנה י"ח; ו"מרומי שדה" ס', ועכ"פ בעשרה בטבת שחל בערב שבת בודאי מותר להסתפר לכבוד שבת (הגר"י קרליץ זצ"ל).

ויש סוברים שגם בתענית שחל בחול מותר בכל אלו (הגהות "דעת תורה" שם, שיש טעות סופר בדברי ה"אליה רבה", ואין שום מקור לדון זה). אמנם לכתחילה בכל ערב שבת אין לכבס משום תקנת עזרא (כמבואר בשו"ע סי' רמ"ב סעיף א' ובמשנ"ב סי' ק"ה).

טעימת אוכלים כשחל בער"ש

◀ מצוה לטעום מכל תבשיל בערב שבת, כדי לתקן יפה. ובספר "שולחן שלמה" כתב רמז לזה "טועמיה חיים זכו" (משנ"ב סי' ר"י ס"ק ב) וכהיום אין נוהגים לטעום מכל תבשיל, אלא מסתפקים בטעימה מאחד מהתבשילים שהוכן לכבוד שבת, כדי לצאת מצות טועמיה זכו, והטעם משום שסומכין על הנשים המבשלות שיתקנו המאכל כהוגן (ליקוטי מהרי"ח).

אולם בעשרה בטבת שחל בערב שבת, אסור לטעום שום אוכל, אבל לטעום אם יש בו טעם טוב ולפלוט מותר, אף שבשאר תעניות אסור אפילו ליתן לתוך הפה ולפלוט, מכיון שמבשלים סעודת שבת (שהיא מצוה) לצורך הלילה, יש לסמוך על הסוברים שמותר לטעום מעט מעט אם יש בו מלח ותבלין ולפלוט (משנ"ב סי' תקס"ז ס"ק ו', בשם "חיי אדם").

שכח - ואכל או ברך על אוכל

◀ אם טעה ושכח שהיום צום ואכל, אסור לו להמשיך לאכול, שמי שאכל שום יחזור ויאכל שום? (משנ"ב סי' תקמ"ט ס"ק ג') אם כבר ברך על דבר מאכל - אסור לו לאכול ממנו, אלא יאמר מיד "ברוך שם וגו'" ("שערי תשובה" סי' תקס"ח ס"ק א').

קריאת התורה וההפטרה בחצות

◀ **שאלה:** כיון שערב שבת הוא יום קצר, האם אפשר לקרוא בתורה ולקרוא את ההפטרה מיד לאחר חצות תוך חצי השעה שלפני זמן מנחה?

תשובה: יש סוברים שעיקר הזמן של חצי שעה לאחר חצות הוא לענין תפילת מנחה, אבל קריאת התורה וכו' אפשר מיד לאחר חצות, וכן משמע מדברי הרמב"ם (ה"ל תענית פרק א' ה"ל י"ז) שקראו בתורה בתעניות מיד לאחר חצות (שו"ת "מנחת יצחק" ח"ו תשי"ג).

ויש סוברים כיון שתקנו שבזמן מנחה יקרא בתורה מסתבר שלכתחילה יש להצמיד לזמן מנחה שהוא חצי שעה לאחר חצות (הגר"י ש"אלישיב זצ"ל, והגר"י קרליץ זצ"ל).

מנחה סמוך לשבת

◀ מאד מאד יש להיזהר לגמור מנחה לפני זמן קבלת שבת, וכל שכן שלא לאחר תפילת מנחה לאחר השקיעה, שיש בזה זלזול בכבוד

השבת. וכן כל ימות החול יש להיזהר בזה (ע"י שו"ע סי' ר"ל"ג סי"א ומשנ"ב ס'). ואם קיבלו כבר שבת, כבר כתב המשנ"ב (סי' רס"ג ס"ק מ"ג) שצריך להתפלל פעמיים מעריב בליל שבת.

הכהנים יזהרו שלא לקפל טליתותיהם אחר שקיעת החמה, אלא באופנים המותרים בשבת, וכן סמוך לשקיעת החמה משום תוספת שבת.

אלו שמתפללים מעריב לפני צאת הכוכבים ראוי שהגבאי יכריז אח"כ גם כשחל עשרה בטבת בערב שבת המנהג להתענות עד צאת הכוכבים, ואפילו אם התפללו מעריב מבעוד יום משלימין התענית עד צאת הכוכבים (שו"ע סי' רמ"ט סעיף ד' משנ"ב ס"ק כ"א).

עליה לתורה כשקיבל שבת

◀ כהן שקיבל על עצמו תוספת שבת יכול לקבל עליה לתורה בתפילת מנחה קטנה לקריאת "ויחל", וכמו כן יכול לישא כפיו, ואין זה נחשב תרתי דסתרי, דהרי עדיין מחוייב לצום (הגר"י קרליץ זצ"ל).

תענית יחיד ותענית ציבור בערב שבת

◀ **שאלה:** עד מתי צמים בתענית שחל בערב שבת?

תשובה: יש בזה ארבע שיטות:

א. דעת השו"ע (או"ח סי' רמ"ט ב') שבין תענית ציבור ובין תענית יחיד צמים עד צאת הכוכבים (דעת הרא"ש והטור), ואינו נחשב לאיסור שנכנס לשבת כשהוא מעונה, אע"פ דביום שבת גופא אסור להתענות (משנ"ב ס').

ב. דעת הרמ"א בשם יש אומרים שמיד שיוצאים מבית הכנסת יאכל (וזהו שיטת המרדכי), דהיינו כשהתפללו מעריב בליל שבת ויו"ט, לאחר פלג המנחה, בין בתענית יחיד ובין בתענית ציבור זה נחשב שצם יום שלם, אבל ביום חול גם לדעה זו צריכים לצום עד צאת הכוכבים (משנ"ב ס').

ג. שיטת הראב"ד, מובאת בב"י, משמע דמיד בשקיעת החמה, והוא כבר קיבל עליו שבת, אפילו אם לא התפלל עדיין, מיקרי עי"ז ג"כ השלמה (ודלא כשיטת המרדכי, שסבר דדווקא ע"י תפילה נגמר יום התענית), ומשמע מדבריו שמירי בתענית יחיד, ע"י שם ("ביאור הלכה").

ד. הכרעת הרמ"א שאם יש תענית יחיד לא ישלים עד הלילה רק מיד לאחר תפילת מעריב יאכל, ויכול לסמוך על שיטות אלו, ולכתחילה לפרש כן בשעת קבלת תענית. ובתענית ציבור כגון עשרה בטבת שחל בערב שבת חמירא בזה, וצריך להשלים כדן ואפילו תנאי לא מהנה, דלא תלוי בו כלל (משנ"ב ס'), וכן נוהגים בני אשכנז למעשה.

קידוש בליל שבת על מזונות

◀ בליל שבת צריכים לצום עד צאת הכוכבים (שו"ע סי' רמ"ט סעיף ד' וברמ"א), ולכן אם הנשים קשה להן לחכות עד שבעליהן יחזרו מבית הכנסת יכולות בינתיים לקדש ולאכול מזונות, כדי שיהא קידוש במקום סעודה (הגר"ח קניבסקי שליט"א), אע"פ שמחמירים יותר בקידוש של לילה מקידוש של יום (כמבואר בשעה"צ סי' רע"ג ס"ק כ"ט), היינו לענין לעשות קידוש על היין בלבד שיהא כוס יין נחשב למקום סעודה, אבל בסעודת מזונות אפשר גם בלילה (בישיבת "סלבדקה", בליל שמחת תורה עושים קידוש על מזונות לפני ההקפות, ולאחר ההקפות אוכלים את הסעודה, וכן בישיבת "ארחות תורה", ובעוד מקומות), (וע"י ביה"ל סי' רמ"ט ס"ד שמפקפק בזה לעשות קידוש על מזונות אפילו ביום, כיון שאח"כ אינו אוכל את הסעודה לתיאבון, ע"י ש').

פדיון הבן שחל ביום התענית

◀ כשחל פדיון הבן (יום ל"א) ביום תענית ציבור יש סוברים שיפדוהו ביום התענית, והסעודה יעשו רק בלילה (משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק כ') בשם "מגן אברהם", וכ"כ בש"ך יו"ד סי' ש"ה ס"ק י"ב, ויש סוברים שיעשו את הפדיון בליל ל"א כלומר ליל התענית כדי שיעשו את הפדיון והסעודה ביחד משום פרסום המצוה (משנ"ב שם בשם הגה"ת "חתום סופר"), ובתנאי שכבר נשלם מלידתו כ"ט וי"ב שעות ותשצי"ג חלקים, דאם נולד קודם שקיעה עדיין אין כאן שיעור זה (שעה"צ ס"ק כ"ד).

מהלכות תענית

סליחות לפני התפילה

◀ **שאלה:** מנין שאומרים סליחות של עשרה בטבת לפני שחרית (משום שהנץ הוא מאוחר בזמן החורף, מצוי במדינות אירופה), האם יאמרו קדיש 'תתקבל' לאחר הסליחות לפני התפילה?

תשובה: כמו שמצינו בסליחות באלול ובימים הנוראים שאומרים קדיש 'תתקבל' לאחר הסליחות, כמו כן יש לומר כאן קדיש 'תתקבל' לאחר הסליחות לפני התפילה (בעל "שבט הלוי" זצ"ל). ולכתחילה יאמרו "אשרי" לפני הסליחות וכמו שמציינו באלול (הגרא"ל שטינמן זצ"ל).

שתיית מים ללקיחת כדורים בתענית

◀ **שאלה:** מי שחייב לשתות רביעית מים כדי לקחת כדורים או תרופה (ואינו צמא כלל ולא מברך "שהכל" על שתיית המים) האם יכול לקבל עליה לתורה, כיון ששתה את המים שלא לצמא?

תשובה: נחלקו האחרונים במי שטועם את התבשיל ובלועו, האם צריך לברך עליו או לא. בשו"ע (סי' ר"י סעיף ב') מביא שתי דעות בזה, דעה ראשונה סותם להקל שאין צריך לברך עליו, עיי' שם. ובשו"ע (ה"ל) תענית סי' תקס"ז לא מביא הדעה כלל, וכתב שמוטר לטעום בתענית דוקא אם הוא פולט, עיי' שם. הרי מבואר שסבר שרק לענין ברכה פליגי, אבל אפילו לסוברים שלא מברך כשטועם ובלוע, מ"מ אין זה נחשב כצם, דסו"ס אוכל דרך אכילה.

ולפי' נבד"ד ששתה רביעית מים כדי לבלוע כדורים (באופן שאינו צמא כלל, כגון בתחילת התענית), שא"צ לברך עליו "שהכל", מ"מ לענין התענית לא נחשב שהוא צם (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

סעודת ברית מילה בתענית

◀ **שאלה:** מוהל הוזמן למול ילד באולם שמחות ביום התענית ונמצאים שם אנשים שיאכלו את הסעודה ביום התענית, האם אפשר לעשות ברית מילה?

תשובה: מה שהם אוכלים אין זה קשור אליו כלל, ומותר לו לעשות את ברית המילה, והם יעשו מה שרוצים, ועוד שאפילו אם הוא לא ימול, הם יזמינו מוהל אחר לעשות הברית, ובין כך יאכלו שם (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

חזרה בתשובה

◀ חייב כל איש לשום אל לבו ביום התענית ולפשפש במעשיו ולשוב בתשובה, כי אין עיקר התענית אלא הכנה לתשובה, וכן אותם אנשים ההולכים בטויל ובדברים בטלים, תפסו הטפל והניחו העיקר (משנ"ב סי' תקמ"ט ס"ק א').

תנינת צדקה

◀ נוהגים לתת צדקה במנחה ביום תענית, כדאייתה בגמ' (ברכות ו'): אגרא דתעניתא צדקתא. ויש נוהגים לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב (משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ב בשם אליה רבה).

קבלת תענית יחיד

קבלת תענית בשבת

◀ **שאלה:** האם מותר לקבל תענית בשבת מנחה כדי לצום למחר, או שמא זה נחשב הכנה ואסור?

תשובה: כתב הימגן אברהם"ם (סי' ר"צ בשם "ספר חסידים") שאין לומר בשבת אישן היום כדי שאהיה ער למחר (גם לצורך חג השבועות), עיי' שם. אמנם מותר לקבל תענית בשבת כדי שיצום למחר ביום ראשון ("שערי תשובה" סי' תקס"ב ס"ק ח'), והטעם משום שזו הכנה קלה, והרי מבואר במשנ"ב (סי' שכ"א) שהכנה קלה במקום הפסד מותרת, עיי' שם, וכ"ש הכנה בדיבור, וה"נ קבלת תענית היא הכנה קלה בדיבור במקום הפסד התענית, ומותר. ועוד דדיבור בחפצי שמים מותר כמבואר במשנ"ב (סי' ש"ז ס"ק א').

קבלת תענית בלי נדר

◀ **שאלה:** האם קבלת תענית, הוא דוקא אם מחליט לצום למחר בתורת נדר, או אפילו אם מקבל על עצמו בלי נדר, יש עליו שם תענית?

תשובה: היסוד של קבלת תענית אין זה נדר ממש רק גדר קבלת מצוה כמבואר ברמב"ן, נמוק"י, וריטב"א (פ"ק דתענית), ולכן לא צריך חומרת נדר (שור"ת "שבט הלוי" ח"י תשי' קמ"ו). ועוד דהמון טועים בזה וסוברים דדבר שמקבלים בלי"נ אין חיוב כלל לקיים כ"כ, והרי בודאי צריך לקיים ולכן יש עליו שם תענית (שם בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל). ועוד דהיסוד של קבלת תענית הוא כדי להראות שלא סתם לא אכל, רק שצם "לשם תענית" וזה גם כשאומר בלי נדר (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

"כה אמר... וצום העשירי יהיה לבית יהודה

לששון ולשמחה ולמועדים טובים... (זכריה ח' י')

ויש סוברים שיעשו את הפדיון והסעודה במוצאי התענית (קישו"ע סי' קס"ד סעיף ג'), משום שאין להרחיק את הפדיון מהסעודה. ולמעשה נכון לעשות את הפדיון סמוך לערב ומיד לאחר תפילת ערבית לערוך את הסעודה (קובץ "מבית לוי" ח"ד שכן יש לנהוג זולת אם יש קושי בדבר, ואז יוכל לערוך גם את הפדיון בלילה, כדעת קישו"ע). ויש סוברים שיעשו את פדיון הבן למחרת ביום (שור"ת מהר"ש ענגיל ח"י סי' קכ"ב מובא בספר "פסקי תשובות" שם).

פדיון הבן בעשרה בטבת שחל ביום שישי

◀ כשחל פדיון הבן (יום ל"א) בתענית שחל בערב שבת (כמו השנה תשפ"א). יש בזה ג' שיטות:

א. יש אומרים שיעשה פדיון ביום שישי ויחלק לכל אחד לחמנייה בתוך שקית עם שום לפרסום המצוה במקום הסעודה (הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל).

ב. יש סוברים שיעשו פדיון ביום שישי ויעשו את הסעודה בליל שבת, ויוסיף משהו לכבוד הפדיון הבן.

ג. ויש סוברים שעדיף לעשות סעודה שלימה לפדיון הבן כדי לפרסם את המצוה, ובסעודת ליל שבת אין פרסום, ולכן עדיף לעשות את הסעודה והפדיון במוצש"ק (ליל ל"ג), כדי שיהא הכל ביחד (הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והגר"נ קרליץ זצ"ל). והטעם שכל יום שעובר אין זה ביטול מצוה רק משום זריזון מקדימין, ולכן עדיף לעשות עם סעודה שלימה (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

עשרה בטבת שחל בשבת

אם עשרה בטבת היה חל בשבת

◀ כל הצומות אם היו חלים בשבת היו נדחים לאחר השבת (משנה מגילה ה', שו"ע סי' תקי"ג סעיף ג').

וכתב הב"י (או"ח סי' תקי"ג) בשם האבודרהם שעשרה בטבת הוא שונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת לא היו יכולין לדחות ליום אחר מפני שנאמר בו (יחזקאל פ' כ"ד): "בעצם היום הזה" כמו ביום הכיפורים.

ומש"כ בחי' הגר"ח מבריסק (סטנסיל), שכתב כן בשם הבה"ג, בדקו ולא מצאו, ואולי תלמיד טועה כתב כן, וצ"ל בשם ב"אבודרהם" או שמא כוונתו לכנה"ג בשם "תשובת הגאונים" מובא ב"דעת תורה" שם.

ותמה עליו ה"בית יוסף" (סי' תקי"ג אות ג'): ולא ידעתי מנין לו זה, עיי' שם (ועיי' שור"ת "שואל ומשיב" מה"ק ח"ג סי' קע"ט).

ובחי' הגר"ח מבריסק (סטנסיל אות מ"ד, בענין עשרה בטבת) כתב הטעם כיון שכל התעניות קשורות רק עם החודש באופן כללי, ולכן אפשר לדחותן למחר, אבל עשרה בטבת שכתוב שם "בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה" מוכח שקשור עם אותו יום דוקא, ולכן אי אפשר לדחותו למחר, ודוחה אפילו שבת קודש, וכענין שמצינו בתענית חלום שאין אפשר לדחותו למחר משום דיפה תענית חלום בשעתה, ולכן דוחים אפילו את השבת, עיי' שם.

אמנם איתא במשנה (מגילה ה') שאם תשעה באב חל בשבת, מאחרין ולא מקדימין, וכתב שם רש"י שה"ה י"ז בתמוז ועשרה בטבת שחל בשבת ג"כ דוחין ליום ראשון, והא דנקט תשעה באב משום דהוכפלו בו צרות, עיי' שם. הרי שסבר רש"י שעשרה בטבת שחל בשבת דוחין אותו ליום ראשון. ואולי האבודרהם דבר רק בזמן שיש גזירות על ישראל, שחיוב התענית הוא מעיקר הדין, ככה"ג דוחה שבת משום "בעצם היום הזה", אבל עכשיו שבחסדי ה' אין גזירות ורק משום שרצו לקבל על עצמם, שמא מודה שאינו דוחה שבת, ורש"י אולי מיירי בזה.

בספר "ברכי יוסף" (סי' תקי"ג אות ב') תמה על ה"אבודרהם" מגמרא (כתובות ה'). שהגמרא מקשה שיה"כ שחל ביום שני ידחה גזירה שמא ישחט בן עוף בשבת משום סעודת ערב יו"כ, עיי' שם, והרי גם לגבי יום כיפור כתוב שם "בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה" (ויקרא כ"ג, כ"ח), ואעפ"כ רצו לדחות ליום אחר, ולפי ה"אבודרהם" איך אפשר לדחות.

ותירץ ה"ברכי יוסף" שהתם מיירי שדוחים משום גזירה שמא יבוא לחלל שבת, בזה בודאי אפשר לדחות, כמו שדוחים לולב ושופר שחל בשבת משום גזירה, אבל בלא גזירה אי אפשר לדחות.

ועוד תירץ, שכונת הגמרא היא שידחה, היינו כשיעמדו בסוד העיבור לקבוע החודשים ידחו שלא יחול בשבת כשאר דברים שמצינו בגמרא משום גידול ירקות ומתיא, עיי' שם.

חשון וכסלו היו חסרים

◀ כתב ה"ביאור הלכה" (סי' תכ"ח סעיף א' ד"ה אלו) לבאר כללי קביעות החודש, וכתב שחודשי חשון וכסלו משתנים, ולפעמים שניהם מלאים או חסרים, ופעמים אחד חסר ואחד מלא. ובספר "יסוד עולם" (מאמר רביעי פרק ט') מברר שאם תמיד יהיה חשון חסר וכסלו מלא לפי סדר שאר החודשים, יצא שלפעמים עשרה בטבת יחול בשבת (כגון השנה תשפ"א שאם היה כסלו מלא, היה חל עשרה בטבת בשבת), ויהיו צריכים לדחות ליום ראשון, והרי כתוב "בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה", ולכן קבעו את החודשים האלו באופן שעשרה בטבת לא יחול בשבת (ועיי' ספר "לבוש" שם ס"א שכתב טעם אחר).